

СУЧАСНА БІОГРАФІКА ТА БІОБІБЛІОГРАФІЯ: НОВІ ФОРМИ І МЕТОДИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ, ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОШИРЕННЯ БІОГРАФІЧНИХ ЗНАТЬ

CONTEMPORARY BIOGRAPHY AND BIOBIBLIOGRAPHY: NEW FORMS AND METHODS OF RESEARCH AND INFORMATION WORK, INTEGRATION AND DISSEMINATION OF BIOGRAPHICAL KNOWLEDGE

6 жовтня 2022 року в межах Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг» (4–6 жовтня 2022 року, Київ, НБУВ) Інститут біографічних досліджень (ІБД) провів онлайн-засідання тематичної секції «Сучасна біографіка та біобібліографія: нові форми і методи дослідницької та інформаційної роботи, інтеграції та поширення біографічних знань». Упродовж роботи секції виступили 12 доповідачів, а формат зустрічі онлайн дав можливість доєднатися до дискусій і обговорення близько тридцятьом учасникам і гостям конференції, серед яких науковці й фахівці НБУВ та інститутів НАН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Національної наукової медичної бібліотеки України, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НАН України, Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, Педагогічного музею України. До початку заходу було видано електронний збірник матеріалів конференції (<http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004349>).

У вступному слові науковий керівник і модератор секції **Володимир Іванович Потик**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, наголосив, що боротьба нашого народу проти російської агресії істотно змінила уявлення про місце української біографіки в житті суспільства, її призначення та завдання в зміцненні національної стійкості, консолідації українського суспільства, утвердженні вільного розвитку сильної, самостійної і відповідальної особистості.

Учений акцентував на зростанні уваги дослідників до вивчення біографій простої людини, особливо — свідків і учасників драматичних подій минулого й сьогодення, наших сучасників, їх духовного світу в час тяжких випробувань. У доповіді «Колективний портрет

поколінь як дослідницька проблема» **В. І. Попук** проаналізував історико-біографічний вимір досліджень проблеми поколінь, його відмінність від філософського, соціологічного й психологічного, окреслив методологічні засади вивчення історії поколінь не лише через життя й діяльність їх провідних представників, а, насамперед, і на широкому матеріалі, який дає змогу створити просопографічний портрет великих суспільних груп. Не менш важливим для дослідників є хронологічне охоплення не лише періодів, коли те чи те покоління перебувало на авангардних позиціях суспільного розвитку, а й тривалого часу, коли воно вже втрачало визначальну роль, поступалося місцем наступним генераціям, критично переосмислювало свій досвід. Особливий інтерес становить вивчення взаємодії між поколіннями, продовження й розвитку їхніх традицій.

Завідувачка відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ кандидат історичних наук **Надія Іванівна Любовець** у доповіді «Літературні нариси / спогади у жанрі “non-fiction” про сучасну війну як інтернет-джерело» акцентувала на потребі досліджень та імплементації в науковий / суспільний дискурс спогадів про сучасну війну, розміщених на інтернет-ресурсах ЗМІ задля формування гуманістичних цінностей і комунікації в суспільстві. Зокрема, озвучивши групи традиційного поділу інтернет-джерел в історичній науковій літературі, вона зосередила увагу на інтернет-версії електронних ЗМІ та дійшла висновку, що спогади в жанрі «non-fiction», які розміщені на інтернет-ресурсах (а це їх робить загальнодоступними), здійснюють такі функції: подолання психологічних травм, набутих унаслідок воєнних дій, переосмислення трагічного досвіду, вироблення моральної стійкості, особистого сприйняття себе свідомим і активним учасником національного спротиву. Її колега, старша наукова співробітниця **Оксана Валентинівна Плющик**, кандидат філологічних наук, доцент, у доповіді на тему «Контент як ресурс інформації: колективна біографія періоду російсько-української війни 2014–2022 рр.» презентувала дані ресурсів військових ЗМІ, зокрема наповнення їх біографічною інформацією з метою формування методом просопографії колективної біографії учасників російсько-української війни.

Напряма, який активно набуває наукового й дисциплінарного статусу, — цифрова гуманітаристика — уже давно ретранслює в науку можливості інтернету з метою не тільки швидкого й легкого доступу до різноманітної інформації, а й її опрацювання та збереження. Чимдалі інструментарій ДН модернізується й удосконалюється, створює нові зв'язки, ідеї. У доповіді «Онлайн-проекти

як форма поширення педагогічного біографічного знання в освітньо-науковому просторі» **Лариса Дмитрівна Березівська**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директорка Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, узагальнила набутий бібліотекою досвід на прикладі кількох онлайн-ових проєктів, розрахованих на широкий загал освітян і здобувачів освіти. Деякі з них здійснюються у співпраці з вітчизняними музеями та містять різноманітні наповнення: відомості, тексти, повнотекстові твори, посилання, можливості «зворотного зв'язку», інформативно-комунікаційний аспект.

Життя окремої людини є результатом складних культурних процесів у суспільстві, а отже, вивчення біографій окремих постатей у контексті доби дає змогу відтворити історичну цілісність країни в певний хронологічний період. **Лариса Іванівна Буряк**, доктор історичних наук, професор, провідна наукова співробітниця відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, у доповіді «Життя як виклик: ескіз до біографії Наталії Геркен-Русової на тлі української еміграції» акцентувала на історичній повторюваності й циклічності подій, а відтак — драматичному досвіді попередніх поколінь українців, який актуалізував важливі для сучасних біографічних студій теми, сюжети й постаті. Її зацікавила неординарністю Наталія Геркен-Русова (1897/1902–1989) — художниця, графік, письменниця, сценаристка, яка попри здібності й талант все ще мало відома в українській культурі. Онука визначного українського історика В. Б. Антоновича, дружина Ю. О. Русова, вона змушена була творчо реалізовуватися в еміграції, спочатку — у Празі, пізніше — у Бухаресті й Монреалі. У форматі біографічного ескізу її особистість, в органічному поєднанні європейськості з українською автентичністю, доповідачка представила крізь оптику іміджевих репрезентацій, основою яких є синхронізація образів талановитої жінки — «автобіографічного», «реалістичного», «романтичного».

У доповіді «Радянські моделі біографічної реконструкції життєпису дитячого письменника в репертуарі видавництва “Веселка” за 1934–1984 рр.» **Наталії Петрівни Марченко**, кандидата історичних наук, старшої наукової співробітниці відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, ішлося про досвід творення перших монографічних біографій власне «дитячих» письменників, типові моделі створення життєписів, з'ясування їхніх основних рис і ступінь відтворення в подальших біографічних практиках.

Провідна наукова співробітниця відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ доктор філологічних наук **Галина Андріївна**

Александрова, захоплюючись художньою біографією, яка залежить від сучасних її філософських і суспільних теорій, присвятила доповідь «Романи-психографії Степана Процюка про письменників: комунікація автора і героя» проблемі співвіднесення біографій українських письменників із внутрішнім світом митця-біографіста, який відтворює їх в романах-психографіях. Таким чином відбувається оновлення форм біографічної реконструкції творчих доль українських письменників. Науковиця проаналізувала зв'язок автора і героїв його творів — Василя Стефаника, Володимира Винниченка і Архипа Тесленка — щодо спільного психотипу, аспектів їхньої комунікації й духовної спорідненості та дійшла висновку, що С. Процюк поєднав у собі риси біографа, літературознавця й психолога, а його твори акцентують на міждисциплінарному статусі біографіки.

Доповідь **Оксани Іванівни Шалак**, старшої наукової співробітниці відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, кандидата філологічних наук, на тему «Паспорт фольклорного зразка як джерело до біографій фольклористів» привернула увагу до рукописного документа, який зазвичай досі не розглядали як матеріал до біографії фольклориста. Дослідниця простежила хронологію оформлення даних фольклорного паспорта від давнини до сучасності, а також специфічні його особливості, що дають змогу виявити дату, місце польових записів, респондента, коло спілкування фольклориста, іноді початок чи завершення записування зразків народної творчості.

Олександр Петрович Міхно, доктор педагогічних наук, директор Педагогічного музею України, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України, прагне збагатити історію спеціальної педагогіки та віддати належну шану тим, хто присвятив своє життя навчанню дітей з особливими освітніми потребами. У доповіді на тему «Джерельна база реконструкції біографії Шарля-Мішеля де Л'Епе (1712–1789)» він звернувся до життєвого й творчого шляху фундатора французької системи навчання людей з тяжкими порушеннями. Щоб створити цілісний портрет Шарля-Мішеля де Л'Епе в історичному контексті, доповідач здійснив спробу дослідити його життєпис, зокрема, окреслив напрацювання зарубіжних і вітчизняних науковців, які дадуть змогу здійснити реконструкцію біографії видатної особистості.

Матеріали особового архівного фонду Івана Демидовича Золотоверхого (1905–1978) — знаного культуролога, педагога й

книгознавця, фахівця бібліотечної справи, директора Державної публічної бібліотеки УРСР (нині — НБУВ) та бібліотеки Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького (нині — НПУ імені М. П. Драгоманова), лягли в основу доповіді «Науково-педагогічна діяльність І. Д. Золотоверхого крізь призму документів особового фонду Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» кандидата історичних наук, старшої наукової співробітниці відділу теорії і методики біобібліографії ІБД НБУВ **Вікторії Васиївни Патук**. Основний масив документальної спадщини, яку передала донька науковця на збереження в Інститут рукопису НБУВ, присвячено його науково-педагогічній діяльності. У фонді також представлено теки з чорновими текстами та рукописами, які дають змогу глибоко дослідити його наукову діяльність. Серед них монографії, науково-популярні нарисні, численні лекції та ін.

Результат власної роботи кандидата історичних наук, наукової співробітниці **Ірини Геннадіївни Лиханової** в колі співробітників відділу національної бібліографії НБУВ, учасників науково-бібліографічного проекту «Леся Українка. Твори. Переклади. Література про життя і творчість» відображено в тезах «Леся Українка на шпальтах часопису “Наші дні” (Львів, 1941–1944)», у яких вона дібрала матеріали з літературно-мистецького місячника (переклади зарубіжної класики, літературознавчі розвідки, поезія, проза, драматургія) для підготовки повної біобібліографії Лесі Українки.

У повідомленні «Літературознавча бібліографічна спадщина Марти Тарнавської» **Тетяна Анатоліївна Гришина**, молодша наукова співробітниця, аспірантка НБУВ, проаналізувала наукові набутки української письменниці, літературознавиці, критикині, перекладачки, бібліографки, окремо зазначаючи їхній бібліографічний складник. Подаючи ґрунтовні праці Марти Теодозіївни, авторка акцентувала на бібліографуванні нею і англомовних перекладів українського художнього слова й критичних матеріалів, і українських видавництв у різних форматах: оглядах, коротких бібліографічних списках, серійних бібліографічних виданнях тощо.

Наталія Василівна Лоциньська, кандидат філологічних наук, доцент, старша наукова співробітниця відділу інформаційно-комунікаційних технологій Інституту інформаційних технологій НБУВ, у повідомленні «Жанр автобіографії та його роль серед інших історико-біографічних джерел» зазначила види автобіографії, визначила її місце й роль серед інших історико-біографічних джерел.

Досвідом інтеграції біографічних досліджень поділилися співробітники відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів ІБД НБУВ, які наповнюють контент електронного ресурсу «Український національний біографічний архів». Завідувач відділу **Олег Миколайович Яценко**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, у доповіді «Актуалізація висвітлення біографічних досліджень в Україні засобами “Українського національного біографічного архіву”» вважає важливим у його формуванні виявлення та внесення до комп’ютерної бази даних — «Джерела української біографістики» (складника електронного УНБА) — якомога більшої кількості історичних імен, що є джерелами біографічної інформації. З цією метою опрацювання великого масиву друкованої продукції активізує роботу з пошуку відповідної інформації, а продукування її в комп’ютерному форматі дає основу для друку однойменної науково-бібліографічної серії. Дослідник певен, що висвітлені через конкретні персоналії видання з біографічним матеріалом, залучені до цієї серії, матимуть можливість активізувати репрезентацію вітчизняної біографічної продукції й уповні представити її широким колам, а укладання УНБА стане вагомим внеском для піднесення національного самоусвідомлення та патріотичної консолідації українського суспільства.

Молодша наукова співробітниця цього відділу **Тетяна Вікторівна Комарянська** в повідомленні «“Український національний біографічний архів” як джерело біобібліографічних відомостей про військових діячів» поділилася досвідом щодо наповнення ресурсу бази даних «Персоналії» УНБА за окремо визначеним доменом «Армія» й акцентувала на опрацюванні даних тих персоналій, які пов’язані з ним і присутні майже в усіх хронологічних межах цієї бази (від IV ст. до н. е. — до ХХІ ст.) із презентацією представників різних суспільних верств. На часі — розширення джерельної бази, пошук та занесення до неї нових імен — учасників російсько-української війни, а також потреба нової редакції словника доменів у сучасних умовах, наприклад, домен «Армія» може бути перейменованій на «Військо».

Її колега, наукова співробітниця відділу **Наталія Павлівна Філіпцова**, кандидат наук із соціальних комунікацій, у повідомленні «Пошукові можливості Voila для дослідження біобібліографії екстеріоріки» в контексті вивчення вітчизняної біобібліографії екстеріоріки схарактеризувала загальні засади формування й комплектування зведеного національного каталогу бібліотек Канади (започаткований 2001 року), а також сучасний стан його наповнення.

Учасники секції представили теми, що потребують роботи колективу авторів у біобібліографічних виданнях, які містять різнопланову інформацію й структуровані за чіткою системою її подання, розширюють відомості про певну персоналію або групу персоналій і под.

Завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки **Лариса Богданівна Оленич** представила колективну працю колег за 2007–2021 рр. у презентації теми «“Родом з України”: серія біобібліографічних видань Тернопільської книгозбірні». 11 випусків цієї серії (деякі з них приурочені до ювілейних дат) є даниною пам’яті подвижників українського національного відродження, життя й творчість яких пов’язане з Тернопільщиною.

Провідна бібліотекарка відділу організації науково-дослідної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України **Валентина Володимирівна Харченко** в презентації теми «Будь приготовлений до власної історії...» представила результат реалізації програми «Медична україніка як складова частина документальної пам’яті України», зокрема, проекту «Медична біографістика» (1997–2022), яким передбачено підготовку біобібліографічних словників енциклопедичного характеру «Медицина в Україні». Книги містять тексти про події медичного життя, роки заснування медичних бібліотек, ордени, нагороди, портрети тощо.

Світлана Володимирівна Нижник, кандидат історичних наук, завідувачка сектору наукової бібліографії і біографістики Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, у повідомленні «“Національна академія аграрних наук України. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени) 1990–2021”: особливості структурної побудови й текстового наповнення» схарактеризувала біографічний довідник, розроблений бібліотекою: розглянула структуру й наповнення розділів, висвітила основні принципи підготовки статей, а також обґрунтувала, що наукове видання є ефективним джерелом інформації.

Проаналізувавши публікації газети «Dziennik Kijowski» за 2021 та перше півріччя 2022 р., молодша наукова співробітниця відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ **Тетяна Володимирівна КотлярOVA** в матеріалах теми «Самопрезентація поляків в Україні (за матеріалами газети «Dziennik Kijowski» 2021–2022 рр.)» зазначила незмінність засадничих принципів редакційної політики видання щодо представлення поляків в українському медіапросторі.

рі, а також швидко реакцію авторів газети на актуальні процеси в Україні, Польщі та світі через публікації.

Наталія Володимирівна Осіння, молодша наукова співробітниця Інституту геотехнічної механіки імені М. С. Полякова НАН України (м. Дніпро), у повідомленні «Епістолярна спадщина вчених-геологів України як спосіб наукової комунікації та інформаційної культури» наголосила на тому, що кореспонденція учених є важливим джерелом вивчення їх наукової діяльності й участі в громадському житті.

Під час виголошення доповідей та після завершення роботи секції відбулися плідні дискусії, що сприяли окресленню кола ключових питань, які потребують подальшої розробки й предметних фахових обговорень. Учасники конференції висловили переконаність у потребі налагодження постійної практики онлайн-зустрічей для глибокого освоєння та розуміння досвіду колег, обміну інформацією та імплементації біографічного знання. Із цією метою проведення спеціальних онлайн-семінарів і творчих дискусій, підтримка ютуб-каналу ІБД НБУВ «Biography. Біографіка. Біографістика» (<https://www.youtube.com/channel/UCGF9jvYgmWTUJ30RZ1iqdOg>), участь у фаховому збірнику «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» та новоствореному електронному науковому збірнику «Biography. Біографіка. Біографістика» було б найкращою можливістю долучитися до спільної роботи широкого кола дослідників-біографістів з усіх куточків України.

Оксана ПЛЮЩИК,

*кандидат філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)*

*<https://orcid.org/0000-0002-3725-0869>
pliushchik@nbuv.gov.ua*

Oksana PLIUSHCHYK,

*Candidate of Sc. (Philology), Associate Professor,
Senior Research Associate, Institute of Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Рукопис одержано 19.11.2022 р.